

MARINE PHRASING UNITS

Maria-Loredana Trucă (Țancu)
PhD. student, University of Pitești

Abstract: Phraseologic units can be classified as follows: collocations – binary structures, consisting in sequences of two linguistic units in an autosemantic relationship to one another –, phrases – distinct lexical and grammatical constructions behaving as single, unitary constituents in a sentence – and idioms – expressive, evocative constructions, often conveying metaphoric or ironic meanings, as well as emotional ones. Multiple phraseological units belonging to the nautical lexicon have been identified by specialised treatises and works - Dicționar maritim român-englez, Dicționar marinăresc, Expresiile marinărești în limbile engleză și română - predominantly noun collocations, as well as verb and adverb phrases, but the majority of these have not been included in the general dictionaries of the Romanian language, which indicates the difficulties encountered when trying to group these specific phraseological units into phraseological families revolving around a single, central word.

Keywords: noun collocations, phraseological families, phraseological units.

1. Terminologia marinărească

Contextul istoric în care s-a format terminologia marinărească în limba română reprezintă cadrul explicării relației dintre împrumutul total, calc lingvistic și traducere în evoluția acestui proces de achiziții lexicale, specifice secolului al XIX-lea. Formarea lexicului marinăresc se încadrează în sfera îmbogățirii vocabularului limbii române prin mijloace externe.

Lexicul marinăresc reunește sintagme, locuțiuni și expresii ce se caracterizează prin diversitate lexico-semantică, majoritatea structurilor fiind rezultatul unor evoluții interne ale limbii, al unor schimbări de sens produse prin procesele cognitive fundamentale – metaforă, metonimie, restrângeri și extinderi semantice, specializări și generalizări –, dar și prin procedee retorico-pragmatice (ironie, antifrază, eufemism, litotă și hiperbolă) care se stabilizează prin uz.

Studiul de față vizează prezentarea succintă a lexicului marinăresc prin ilustrarea unităților frazeologice (sintagme, locuțiuni, expresii) întrebuințate frecvent de către marinari.

Utilizând un corpus variat, alcătuit prin cercetarea exhaustivă a dicționarelor: DM (Dicționar marinăresc de Ilie Manole, Gheorghe Ionescu, 1982), respectiv DMRE (Dicționar maritim român- englez de Anton Beziris, 1985), și organizat pe familii frazeologice sau cuiburi, realizate în jurul unui cuvânt matcă, vizăm: delimitarea și precizarea statutului de sintagmă, locuțiune, expresie. De asemenea, în cadrul articolului, vom analiza multitudinea de unități frazeologice realizate în jurul lexemului matcă nod .

2. Unități frazeologice marinărești

Orice limbă, fie ea cât de incultă, are expresiile sale particulare și ingenioase cari ar fi intraductibile în limba cea mai cultă – afirma Lazăr Șăineanu, subliniind, astfel, contribuția esențială a frazeologismelor în dezvoltarea lexicului.

În lucrarea Sinteze de limba română, coordonatorul, Theodor Hristea, observă, în capitolul Introducere în frazeologie, că unitățile frazeologice se opun atât îmbinărilor libere de cuvinte cât și cuvintelor simple, caracterizându-se printr-un sens unitar, echivalent sau potențial echivalent cu un cuvânt și având, incomparabil, o frecvență mai ridicată decât îmbinările libere. Hristea consideră, de asemenea, drept dovadă că anumite îmbinări de cuvinte sunt fixe, și nu libere, faptul că ele sunt

înregistrate și explicate, adică definite în dicționarele noastre mai noi (Hristea, Theodor, 1984: 134). Unitățile frazeologice însumează următoarele categorii: sintagme¹, locuțiuni² și expresii³.

Unitățile frazeologice marinărești selectate din cele două dicționare specializate reprezentative prezintă un interes deosebit din punct de vedere lingvistic și semantic. Am optat pentru a evidenția, în principal, construcțiile frazeologice realizate în jurul cuvintelor din lexicul general, care se specializează, căpătând semnificații unice. Astfel că regăsim, în componența unităților frazeologice marinărești uzitate frecvent, lexeme ca: ac, arbore, barbă, botez, cheie, drept, gaură, gheară, inimă, înainte, labă, lăsa, ochi, operă, picior, sac, ține, vânt, după cum urmează: ac (s.n.) – (sint.n.) ac de grandee⁴; (sint.n.) ac de merlinat; (sint.n.) ac de velă; (sint.n.) ac magnetic (Manole, Ionescu, 1982: 15); arbore (s.m.) – (sint.n.) arbore artimon; (sint.n.) arbore bipod, (sint.n.) arbore centru/ mare; (sint.n.) arbore mic/ trinchet; arbore rabatabil; (sint.n.) arbore telescopic (Manole, I., Ionescu, Gh., op.cit.: 39); astru (s.m.) – (exp. vb.) a împușca astrul⁵ (ibidem: 44); baba (s.f.) – (locuț. vb.) a face volta la baba; (sint. n.) baba la cheu; (sint.n.) babe de grui; (sint.n.) babe de punte; (sint.n.) baba dreaptă; (sint.n.) baba dublă; (sint.n.) baba înclinată; (sint.n.) baba simplă; (sint.n.) babe în cruce; (exp. s.) gașa la baba⁶!; (exp. s.) volta la baba!⁷ (ibidem: 50); botez (s.n.) – (expr.s.) botezul mării; (expr.s.) botezul navei; (expr.s.) botezul traversării Ecuatorului (ibidem: 71); cart (s.n.) – (sint.n.) serviciul de cart⁸; (loc.vb.) a face de cart; (expr.) bun cart, marinari⁹; cheie (s.f.) – (sint.n.) cheie de afurcare; (sint.n.) cheie de ancoră, sin. cheie de împreunare; (sint.n.) cheie de sart simplă; (sint.n.) cheie sugrumătoare (ibidem: 99); drept (adv., adj. și s.n.) – (expr.adv.) drept așa!¹⁰; (sint.n.) drept de ancoraj; (sint.n.) drept de convoi; (sint.n.) drept de navigație; (sint.n.) drept de pescuit; (sint.n.) drept de vizită și cercetare; (expr.) drept în prova (pupa)¹¹ (ibidem: 155); gaură (s.f.) – (sint.n.) gaura bărcii; (sint.n.) gaură de om, sin. gaură de vizită; (sint.n.) gaură de piscică¹²; (sint.n.) gaură de porumbel (Manole, I., Ionescu, Gh., op.cit.: 200); gheară (s.f.) – (sint.n.) gheara ancorei; (sint.n.) gheară de abordaj, sin. (expr.s.) gheară de piscică; (expr.s.) gheară de drac¹³ (ibidem: 205); inimă (s.f.) – (expr.s.) inima navei; (expr.s.) inimă de catarg; (expr.s.) inimă de prâmă; (sint.n.) inima din tablă; inima traverselor; (expr.s.) inima curenților de punte; (expr.s.) varangele cu inimă (ibidem: 233); înainte (adv.) – (expr.abv.) înainte peste tot!; (expr.adv.) mașinile înainte!; (expr.adv.) tribord/ babord înainte! (ibidem: 243); labă (s.f.) – (sint.n.) labă de amarare;

¹ Dicționarul de științe ale limbii definește *sintagma drept concept structuralist rezultat din aplicarea metodei de analiză în constituenți imediați care reprezintă un tip intermediar de unitate lingvistică, situate între nivelul propoziției și cel al unităților minimale dotate cu sens* (DȘL: 485).

² Unități lexicale și gramaticale distincte care se comportă ca o singură parte de vorbire. În DȘL, Gabriela Pană Dindelegan numește *locuțiune* grupul neanalizabil, cu expresie fixă și sens global, caracterizat prin pierderea autonomiei gramaticale a cel puțin unuia dintre membrii grupului și funcționarea de ansamblu ca un singur cuvânt. Potrivit autoarei menționate, locuțiunile constituie rezultatul unui proces de durată care implică modificări pe toate palierele limbii (lexico-semantic – sensul unic nu reprezintă suma sensurilor unităților componente; sintactic – locuțiunea primește alți actanți și atribuie alte roluri; morfologic – exceptând verbul, celelalte componente devin neflexibile). Cecilia Căpățână, în lucrarea *Elemente de frazeologie*, apelează la criteriul înlocuirii structurii (locuțiunii – n.n.) cu un sinonim, un criteriu utilizat în lingvistica tradițională, pe baza căruia a sesizat că unei locuțiuni substantivale îi corespunde ca sinonim un substantiv, tot așa cum unei locuțiuni verbale îi revine un verb, iar locuțiunilor adjectivale, pronominale, adverbiale, conjuncționale, prepoziționale, interjecționale le revin părțile de vorbire analoage (n.n.).

³ Construcții expresive, plastice, având adesea valori metaforice, ironice sau valori marcate afectiv. Ele nu conțin elemente neanalizabile de către cititor sau construcții neclare, ori cuvinte arhaice al căror sens s-a opacizat pentru utilizatorul contemporan. (n.n.).

⁴ Ac cu secțiune triunghiulară și vârf curbat, folosit pentru coaserea grandeei la velă (n.n.).

⁵ A măsura înălțimea până la corpul ceresc luat drept reper de către navigatori pentru a stabili poziția navei.

⁶ Bucla parâmei este trecută peste coloană.

⁷ Comandă pentru a lega parâma la baba imediat.

⁸ Program obișnuit de lucru pentru toți marinarii.

⁹ Urare adresată marinariilor la plecarea în călătorie, sin. *drum bun*.

¹⁰ Comandă adresată timonierului pentru a menține direcția prestabilită.

¹¹ Direcție aflată în prelungirea axului longitudinal al navei, de la prova (pupa) către un reper.

¹² Deschidere prin care marinarii urcă în arboradă pentru a efectua diverse manevre.

¹³ Piesă cu două fălci care imobilizează lanțul ancorei.

(expr.s.) labă de găscă, sin. gură de zmeu; (expr.s.) labă de pisică¹⁴(ibidem: 257); lăsa (vb.) – (expr.vb.) a lăsa barca la apă; (expr.vb.) a lăsa la tribord/ babord; (expr.vb.) las' să meargă! (ibidem: 261); ochi (s.m.) – (sint.n.) ochi de mură; (sint.n.) ochi de terțarolă; (sint.n.) ochi de cioară; (sint.n.) ochi de fungă; (sint.n.) ochi de punte¹⁵; (sint.n.) ochi de pește¹⁶; (sint.n.) ochiul navei (ibidem: 325); picior (s.n.) – (sint.n.) picior de arbore; (sint.n.) picior de câine; (sint.n.) picior de etravă; (sint.n.) ancoră sub picior (ibidem: 351); sac (s.m.) – (locuț.vb.) a-și pune sacul pe navă; (expr.s.) Sac cu furtuni¹⁷; (sint.n.) sacul marinarului; (sint.n.) sacul marangozului¹⁸ (ibidem: 394); ține (vb.) – (expr.vb.) corabia/ nava ține mai bine marea (ibidem: 446); vânt (s.n.) – (sint.n.) vânt adevărat; (sint.n.) vânt aparent; (sint.n.) vânt de bulină, vânt foarte strâns; (sint.n.) vânt de (din) pupa; (sint.n.) vânt de (din) prova; (sint.n.) vântul navei; (expr.vb.) nava pierde sub vânt; (expr.vb.) a prinde în vânt; (expr.vb.) a veni în vânt; (expr.vb.) a veni sub vânt, sin. a abate sub vânt; (expr.) nimic în vânt!¹⁹; (expr.s.) săritură de vânt²⁰ (Manole, I., Ionescu, Gh., op.cit.: 461).

Observăm, pe baza exemplurilor citate, că familiile frazeologice organizate în jurul cuvintelor matcă reunesc atât sintagme cât și locuțiuni și/ sau expresii. De asemenea, am sesizat abundența sintagmelor terminologice bimembre (substantiv + substantiv în genitiv: gaura bărcii, gheara ancorei, inima traverselor; substantiv + adjectiv: vânt adevărat, vânt aparent) și trimembre (substantiv + prepoziție – de/ din/ în/ sub – + substantiv: ancoră sub picior, vânt de (din) prova), fapt ce ilustrează, la nivel lingvistic, trăsătura de interdisciplinaritate, deoarece unul dintre constituenți se regăsește și într-un alt domeniu.

2.1. Unități frazeologice construite în jurul lexemului matcă nod

Lexemul nod înregistrează, potrivit dicționarelor generale ale limbii române – Dicționar de Neologisme (DN,1986), Noul Dicționar de Neologisme (MDN, 1997), Dicționar Explicativ al Limbii Române (DEX, 2009) – peste 20 de definiții (accepțiuni), dintre acestea doar două poartă marca diastratică mar., restul corespunzând altor domenii/ câmpuri: 1) (mar.) unitate de măsură pentru viteza navelor, egală cu viteza unei nave care se deplasează cu o milă marină (1852 m) pe oră (DEX, 2009: 719); 2) (mar.) ~ marinăresc – nod special, folosit în marină, pentru a lega două parâme.

Scurt istoric. Nodurile au fost utilizate din cele mai vechi timpuri; inițial, au fost întrebuințate în construirea adăposturilor, în crearea unor punți, a unor poduri pentru a putea traversa dintr-o parte în alta, în realizarea armelor, în domeniul medical – grecii și romanii, de pildă, foloseau nodul pentru imobilizarea membrilor accidentate (rupte sau rănite), pentru a transmite mesaje – incașii, de exemplu, înlocuiau literele cu nodurile prinse pe saulă pentru a crea un mesaj, în Evul Mediu, nodurile au fost, uneori, asociate cu magia sau blestemul, cine cunoștea secretul nodurilor marinărești era considerat un vrăjitor. Dezvoltarea navigației, călătoriile îndelungate făcute pe mări și oceane, le-a permis mateloților să ridice la rang de artă nodul marinăresc, atribuindu-i denumiri dintre cele mai ciudate.

De-a lungul timpului, au fost descoperite aproximativ 40 de tipuri de noduri marinărești ce pot fi organizate în 5 categorii: noduri de împreunare (folosite pentru unirea a două parâme de grosimi aproximativ egale): nodul lat²¹, nodul lat cu dublin²², nodul de pescar, nodul de văcar, nodul de înnăditură; noduri de legătură (fixează capătul de parâmă pentru legarea, susținerea sau ridicarea unor obiecte): nod de școtă, nod de pavilion simplu, nod de pavilion dublu sau nod de

¹⁴ Stare a mării cu suprafața abia încrețită de vânt, prevestindu-l.

¹⁵ Geam gros.

¹⁶ Perlă.

¹⁷ Denumirea golfului Biscaya.

¹⁸ Sacul tâmplarului.

¹⁹ Timonierul manevrează cârma astfel încât prova navei să nu vină în vânt.

²⁰ Schimbare bruscă a direcției vântului.

²¹ este folosit la legarea a două parâme subțiri de aceeași grosime; se dezleagă cu greutate.

²² Buclă.

ploaie, nod de ancoră, nod simplu sau jumătate nod, nod opt, nod de scaun, acesta poate fi: simplu, alunecător, pe dublin, dublu, nod de foarfecă, nod de școndru, nod jumătate ochi, nod alunecător; noduri de cârlig (se utilizează pentru legarea unui capăt de parâmbă la un cârlig): nodul de cârlig dublu, nodul de școtă la cârlig, nodul „gură de știucă”, nodul de remorcă; noduri speciale: nodul de bandulă, nodul „picior de câine”, nodul de gripie, nodul de sart, nodul de capelatură, nodul de schelă, nodul labă de pisică, nodul semicabestan, nodul de pupă; noduri decorative: (dezvoltate în secolul al XIX-lea de către marinarii de pe clipere): nod „pumn de maimuță”, nod de diamant (cubic, semirotond, la două capete, dublu), nod de turban (clasic, colț, „cruce”, „T”, lung), nod sferic, nod stea executat în 4, 5 sau 12 fire, care dau și numărul de colțuri, nucă simplă, dublă sau coroană, nod pătrat.

Pornind de la exemplele de mai sus, am remarcat faptul că majoritatea sintagmelor organizate în jurul cuvântului matcă nod sunt construcții nominale, sintagme bimembre, având structura: substantiv + substantiv: nod stea, nod colț, nod cruce, respectiv substantiv + adjectiv: nod special, nod decorativ, nod simplu, nod lat, nod pătrat și trimembre (substantiv + prepoziție + substantiv) precum: nodul de pescar, nodul de vâcar, noduri de cârlig. Pentru obținerea construcțiilor sintagmatice, au fost uzitate lexeme din câmpuri semantice diferite: câmpul semantic al componentelor unei nave: școtă, pavilion, ancoră, semicabestan, sart, capelatură, pupă, cârlig, remorcă, terțarolă; al animalelor: câine, pisică, maimuță; al părților componente ale corpului: picior, labă, pumn; al obiectelor vestimentare: turban, izmană; al fenomenelor meteo: ploaie; al pietrelor prețioase: diamante; al fructelor: nucă.

3. Concluzii

Ca urmare a unei atente analize a diferitelor familii frazeologice identificate în lucrările de specialitate DMRE și DM, am constatat că peste 50% dintre unitățile frazeologice au statutul de sintagme nominale, aproximativ 30% sunt expresii verbale sau adverbiale, iar restul locuțiuni verbale.

Cuiburile marinărești și sensurile lor nu sunt înregistrate în dicționarele generale ale limbii române decât în mică măsură, în general, fără marcă diastratică – apartenența la acest domeniu rezultând din definiție, ceea ce indică dificultatea delimitării terminologice – și fără precizarea statutului de sintagmă, locuțiune sau expresie.

BIBLIOGRAPHY

- Beziris, Anton, Dicționar maritim român-englez (DMRE), Editura Tehnică, București, 1985.
Bidu-Vrânceanu, A. (coord.), Călărașu, C., Ionescu-Ruxăndoiu, L., Mancaș, M., Pană Dindelegan, G., Dicționar general de științe ale limbii, Editura Științifică, București, 1997.
Căpățână, Cecilia, Elemente de frazeologie, Editura Universitaria, Craiova, 2007.
Coteanu, I., Seche, L., Seche, M. Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.
Hristea, Theodor (coord.), Sinteze de limbă română, ed. a III-a, București, 1984, pp.134-161.
Manole, Ilie, Ionescu, Gheorghe, Dicționar marinăresc (DM), Editura Albatros, București, 1982.
Marcu, F., Maneca, C., Dicționar de neologisme (DN), ed. a II-a, Editura Academiei Române, București, 1986.
Marcu, Florin, Noul dicționar de neologisme (NDN), Editura Academiei Române, București, 1997.